

Literatura e música populares en Galicia: as cantigas de fiada

Armando Requeixo

Formas de citación recomendadas

1 | Por referencia a esta publicación electrónica*

REQUEIXO, ARMANDO (2011 [2000]). “Literatura e música populares en Galicia: as cantigas de fiada”. *Unión Libre*: 5, 336-361. Reedición en *poesiagalega.org*. *Arquivo de poéticas contemporáneas na cultura*.
<<http://www.poesiagalega.org/arquivo/ficha/f/421>>.

2 | Por referencia á publicación orixinal

REQUEIXO, ARMANDO (2000). “Literatura e música populares en Galicia: as cantigas de fiada”. *Unión Libre*: 5, 336-361.

* Edición dispoñíbel desde o 10 de marzo de 2011 a partir dalgunha das tres vías seguintes: 1) arquivo facilitado polo autor/a ou editor/a, 2) documento existente en repositorios institucionais de acceso público, 3) copia dixitalizada polo equipo de *poesiagalega.org* coas autorizacións pertinentes cando así o demanda a lexislación sobre dereitos de autor. En relación coa primeira alternativa, podería haber diferenzas, xurdidas xa durante o proceso de edición orixinal, entre este texto en pdf e o realmente publicado no seu día. O GAAP e o equipo do proxecto agradecen a colaboración de autores e editores.

Poucas veces a relación música-literatura é tan transparente coma no caso do cantigueiro popular. En realidade, non ten sentido falar de cantigas orais tradicionais sen implicar ambas dimensións, a musical e a literaria, pois as dúas conforman a unidade indisoluble deste signo artístico.

Malia todo, o estudio e transcripción da música popular galega ten sido desatendido unha e outra vez polos nosos investigadores, que ben poucas veces recolleron nos seus traballos as partituras que acompañaban estes cantos do pobo.

Alén diso, ocorre coa música popular o mesmo que coa literatura popular, pois ambas foron decote relegadas a un segundo plano con respecto á música e literatura «cultas» de autor coñecido.

Así as cousas, non debe de estrañar o feito de que en Galicia dende sempre a etnoliteratura gozase dunha vizosidade maior cá etnomusicoloxía, pois os compiladores e transcritores destes materiais oralmente producidos fixaron case sempre a súa atención na letra das cantigas de modo exclusivo, esquecendo a natureza *cantada* destas. Entre outras cousas porque os nosos filólogos (principais recolectores destes produtos artísticos) estaban interesados só secundariamente nas melodías que acompañaban os cantares, e, ademais, na maioría das ocasións eran absolutos leigos en materia musical, o que imposibilitaba que nos seus traballos puidesen reproducir as pertinentes notacións¹.

Nas páxinas que seguen achegarei primeiro unha pequena sinopse sobre o estado da cuestión verbo da clasificación posible do noso cantigueiro popular, pasando logo a centrarme no caso das cantigas de labor e, dentro destas, máis concretamente nas coñecidas como cantigas de fiada, das que farei un percorrido bibliográfico-histórico sinalando todas aquelas monografías nas que foron reproducidas partituras destes cantos.

Xa que logo, deixarei fóra deste varrido por razóns de operatividade e necesaria brevidade todos aqueles estudos localizados unicamente dende o punto de vista da etnoliteratura e que, polo mesmo, non recolleron nas súas páxinas melodía ningunha. Preténdese, así, chamar a atención sobre a necesaria refocalización dos estudos etnográficos no referido ás cancións populares, onde non deberían por máis tempo camiñar en solitario musicólogos e filólogos, sendo como é esta unha tarefa na que a interdisciplinariedade parece moito máis que aconsellable.

A problemática clasificación das cantigas populares

A cuestión da posible clasificación da ampla variedade de cantos orais tradicionais dista moito de estar resolta. Certamente, nos últimos anos avanzouse moito neste terreo, e hoxe contamos con propostas clasificatorias de grande operatividade, se ben nun futuro próximo seguramente asistaremos á

revisión e perfeccionamento destas, pois o esvaradizo do tema non facilita a fixación definitiva dunha tipoloxía xeral².

Historicamente os primeiros intentos dunha ordenación global dos cantos populares leváronos a cabo os compiladores románticos e positivistas do último cuarto do século XIX e primeiro tercio do XX. Os traballos de folcloristas e musicólogos como Marcial del Adalid, Manuel Murguía, José Pérez Ballesteros, José Inzenga, Casto Sampedro ou Jesús Bal y Gay e Eduardo Martínez Torner³ amosan nas súas clasificacións uns criterios nidiamente escorados ó literario, onde a funcionalidade e a temática son as principais pautas de ordenación, quedando o musical sempre nun segundo termo.

Esta tendencia clasificatoria continuou ata a aparición das monografías de Dorothé Schubart e Antón Santamarina, que van conxugar nas súas investigacións os criterios literarios e os puramente musicais, tal como viña facéndose xa dende había tempo na tradición etnomusicolóxica internacional. Así, nas súas obras a carón dos vectores temático-funcionais antes aludidos apareceron tamén pautas rítmicas, melódico-estructurais e de acompañamento percusivo que ata entón non se tiveran practicamente en conta.

Seguindo a estes estudiosos poderíamos clasificar as nosas cancións populares nos seguintes xéneros e tipos:

- 1) Cantigas infantís (arrollos...).
- 2) Cantos de labor (da maza do leite, de fiada, de arriero, de seitura...).
- 3) Enumerativas.
- 4) Coplas diversas (muiñeira e xota vellas, muiñeira nova...).
- 5) Parrafeos.
- 6) Cantos de costumes (de Entroido, de folión, maios, de romeiro, nupciais, regueifas e desafíos...).
- 7) Romances vellos (tradicionais).
- 8) Romances novos (non tradicionais).
- 9) Cantos de Nadal e Reis (romances relixiosos, oracións petitorias...)⁴.

Pois ben, da batería anterior teñen especial interese aquí os cantos de labor, entre os que se situarían as cantigas de fiada. Estes cantos aínda poderían subclasificarse en dous grandes grupos atendendo a parámetros musicais:

- a) O daquelas cantigas que acompañan o ritmo do traballo (cantos silábicos cun pulso básico coincidente cos movementos rítmicos do corpo ó traballar).
- b) O daquelas outras cantigas que se usan durante as faenas sen que o pulso da melodía teña relación cos movementos rítmicos do traballo⁵.

En principio boa parte dos cantares do ciclo do liño tiñan moito que ver co propio traballo desenvolvido, pertencendo así

ó primeiro dos subgrupos sinalados. Mais nas distintas fases do traballo para converter esta planta en tecidos tamén adoitaban aparecer outras cantigas non alusivas ó propio traballo nin naci-das del, polo que tamén se rexistraban numerosos cantos do segundo subgrupo. Vexamos isto máis polo miúdo.

A cultura do liño e as súas cantigas

Ata o de agora vin empregado xenericamente o nome de cantigas de fiada para referirme a todos aqueles cantos que se actualizaban no ciclo do liño. Mais o longo proceso que media-ba entre a recollida do liño e a obtención do fío co que se tece-rían futuras prendas encerraba toda unha serie de etapas nas que se producía unha particularizada sucesión de cantigas diferen- ciadas. É preciso, polo tanto, describir aínda que sexa sucinta- mente as distintas fases deste proceso, pois só deste xeito pode- rán distinguirse os cantares propios de cada unha.

A planta do liño acostumaba recollerse polo mes de xullo. A súa recolección polas mozas daba lugar á *arriga*, labor que se completaba co *ripado* do liño por parte dos mozos, que separa- ban así o talo leñoso da planta da súa semente (*bagaña*), que era gardada para futuras sementeiras. Neste paso producíanse as cantigas de arriga.

Seguidamente e na mesma xornada os talos do liño eran *empozados*, deixándose a remollo durante uns corenta días para que *cocesen*, é dicir, para que a casca podrecese e saíse despois mellor. O final da xornada de traballo celebrábase festivamente polos mozos e mozas, que bailaban e entoaban diversas cantigas.

Tempo despois e xa despozado e secado o liño levábase a cabo a *maza* ou *malla* do liño, labor durante o cal se golpeaban os talos para ir dividíndoos en partes e seleccionar despois o inte- rior aroveitable. No acompañamento rítmico deste traballo tiñan moito que ver, como se comprobará, as cantigas de mazar o liño.

Unha vez mallados os talos procedíase á *deluva*; isto é, a res- fregar a planta para eliminar a aresta leñosa que quedara da maza. Tamén neste paso se producían cantigas.

Posteriormente realizábase a *espadela*, na que as mulleres ían batendo nos talos e separando neles as febras defectuosas (*tomentos*) das válidas. Esta era unha das operacións que máis favorecía a xoldra entre os mozos e mozas, facilitando a apari- ción de numerosas cantigas de espadela ou espadelada.

Co liño espadelado afinábase a fibra na *tasca* ou *rela*, que non era senón unha segunda espadela na que se eliminaban novos restos da planta chamados *tascos*. Nesta ocasión entoá- banse as cantigas da *tasca*.

O último paso antes da fía propiamente dita constituía a *aseda* ou *restelado* do liño, onde xa se separaba o material que se ía fiar daquel máis basto que se eliminaba neste penteado

(*estopa*). De novo este labor daba lugar a cantos específicos, as cantigas de restelar o liño.

Finalmente producíase a *fía*, tamén chamada *fiadeiro* ou *fiada*, na que por medio de fusos e rocas ía conseguíndose o fío de liño co que tecer. Durante os seráns destas xornadas, á luz do candil, os bailes, os xogos e as cancións sucedíanse, dando lugar ás cantigas de fiada propiamente ditas⁶.

Cómpre lembrar, como se adiantou máis arriba, que as dis- tintas fases do ciclo do liño víanse a miúdo acompañadas dou- tros cantares non exclusivos deste labor. Eran estas cantigas sen función determinada, coplas, romances, parrafeos, etc., que ían cantándose entremesturados con aqueles si directamente alusi- vos ó traballo que se estaba a realizar. Destes últimos será dos que nos ocupemos nas páxinas que seguen, pois esoutras canti- gas non son, en puridade, cantigas de fiada ou, alomenos, non o son de xeito exclusivo, pois de feito adoitaban aparecer tamén noutros labores, ambientes e situacións nas que as nosas xentes as cantaban⁷.

O estudo e recolleita das cantigas de fiar en Galicia

As primeiras compilacións do noso cantigueiro popular de fins do século XIX recolleron, como xa se dixo, só letras. Un bo exemplo disto témolo no amentado cancionero de Pérez Ballesteros, obra capital que sen embargo non reproducía nin unha soa melodía.

Domingo Blanco⁸ nun seu traballo proporciona unha cifra abondo reveladora: entre 1863 e 1886 elaboráronse dez cancio- neiros cun total de case nove mil textos e ningunha partitura, bardante o caso de Marcial Valladares, que deixara a notación musical para dous grupos de coplas do seu *Cantigueiro popular*, confeccionado en 1867 aínda que non publicado ata 1970⁹.

Non obstante, o primeiro en recoller música e letra dunha cantiga de fiada foi o compositor Marcial del Adalid, quen en 1877 nos seus *Cantares viejos y nuevos de Galicia*¹⁰ reproduce unha coñecida cantiga de fía ou filandón que se inicia cos versos «Mozas do meu arruare / estas son as mazarocas qu'oxe temos de fiare»¹¹.

Pouco máis tarde comezarían a xurdir por toda Galicia diversos coros que se ían afanar na procura de músicas popula- res que interpretar. O primeiro deles foi Aires da Terra, dirixido polo famoso gaiteiro Perfecto Feijóo, que iniciou a súa andaina en 1883. Feijóo asolagouse na busca de melodías tradicionais con tal devezo que logrou xuntar unha importante colección de 209 melodías, entre as que tamén se contaba unha fiada, proba- blemente recollida polas padroesas terras de Lestrove, da cal só quedou a notación musical e o incipit da letra «Este pandeiro que toco...»¹².

Por outra banda, Perfecto Feijóo e o seu coro Aires da Terra foron tamén os protagonistas da primeira gravación fonográfica de temas do noso cantigueiro popular, feito que tivo lugar en 1904. Nesa gravación incluíuse un «Canto de fiada», probablemente o mesmo ó que antes me referín.

Un dos grandes etnomusicólogos do século XIX, José Inzenga, deu a coñecer en 1888 unha obra fundamental: *Cantos y bailes populares de España*. Nela, entre moitas outras melodías galegas, inseríanse tamén tres cantigas de fiada¹³: unha variante da canción xa recollida por Marcial del Adalid (aquí baixo o rótulo de «Cantar d'o pandeiro»)¹⁴, a máis coñecida cantiga de mazar o liño («Est'e o tempo d'o tróupele, tróupele...») e unha copla intitulada «Canto de las mugeres en la fiada» («Son as de Laxe unhas mozas...»).

Dacabalo entre o último tercio do século XIX e as primeiras décadas do século XX leváronse adiante outras catro notables compilacións literario-musicais que incorporaban referencias ás nosas cantigas tradicionais: *El Cancionero popular* (1874) de Isidoro Hernández, os *Cantos populares españoles* (1882-1883) de Francisco Rodríguez Marín, o *Cancionero musical popular español* (1919-1922) de Felipe Pedrell e o *Cancionero musical de Galicia* de Casto Sampedro (editado en 1942, mais con materiais recollidos entre 1884 e 1924)¹⁵. Só este último insire nas súas páxinas dúas cantigas de fiar: a xa citada cantiga de mazar o liño «Este é o tempo do tráquele-tráquele...», que aparecía tamén na obra de Inzenga, e a cantiga de espadelada «A lúa vai encoberta...».

Antes do estourido da Guerra Civil aínda se recompilou outra salientable colección, o *Cancionero gallego* dos etnomusicólogos Jesús Bal y Gay e Eduardo Martínez Torner, que non viu lume ata 1973, se ben as melodías que contén foran xa recollidas entre 1928 e 1932¹⁶. Nesta obra figuran catro cantigas de fiada: un coñecido canto de arriga oído en Entrimo, Ourense («O carballo da Portela/ ten a folla revirada...»), e tres cantigas de espadelada, dúas delas tomadas do coro ourensán De Ruada (a primeira sen letra e a segunda co incipit «Non me tires con pedriñas...») e a terceira escoitada na parroquia estradense de San Andrés da Somoza, en terras pontevedresas («Este liño qu'espadelo / non sei si o fiaréie...»).

Nos anos da dictadura do Xeneral Franco soamente dous traballos recolleron partituras de cantigas de fiada. O primeiro no tempo é da autoría do franciscano Fr. Luis Mª Fernández Espinosa, quen en 1940 publicou *Canto popular gallego*¹⁷. Alí transcribíase o texto e música de tres cantigas ás que xa se fixo mención: a cantiga de fía ou fiada «Veña o pandeiro a ruare...» (que tamén aparecía nas coleccións de Adalid e Inzenga), a cantiga de espadelada «A lúa vai encuberta...» (presente xa no *cancioneiro* de Casto Sampedro) e a moi divulgada cantiga de mazar o liño «Este é o tempo de entroupele entroupele...».

A segunda das obras pertence a Daniel González Rodríguez, titúlase *Así canta Galicia* e foi publicada en 1963 con prólogo de Ramón Otero Pedrayo¹⁸. O seu autor foi director da coñecida coral ourensá De Ruada, que interpretou en numerosas ocasións as melodías reproducidas neste libro, entre as que se contan catro cantigas de espadelada recollidas noutras tantas localidades de Ourense: «Espadelada de Penalva» («A lúa vai co vento / a min pouco che me da...»), «Espadelada de Penosíños» («O pandeiro e mailas cunchas / Marica miña Marica...»), «Espadelada de Castrelo» («Arriga as rigadeiras / daille liñ'as ripadoras...») e «Espadelada de Barral» («Pensas que por ti me morro / porque te vex'e me rio...»).

Coa restitución da Democracia chegou tamén da man de Dorothé Schubart e Antón Santamarina a batería de publicacións máis exhaustiva e documentada sobre etnomusicoloxía galega. Nas monografías *Cancioneiro galego de tradición oral* (1982), *Cántigas populares* (1983) e, sobre todo, no monumental *Cancioneiro popular galego* (1984) Schubart e Santamarina conseguiron compilar máis de medio cento de cantigas de fiada de tódalas subclases: cantos de arriga, cantigas de mazar o liño, cantigas da tasca, cantigas de restelar, cantigas da fía...¹⁹

Como queira que os traballos de Schubart e Santamarina son de doado acceso (non así moitos dos ata agora comentados), limitareime aquí a consignar os exemplos que ambos recolleron da que probablemente sexa a máis coñecida de tódalas cantigas de fiada: a cantiga de mazar o liño «Este é o tempo do tróupele-tróupele / este é o tempo do troupelear...». Desta muiñeira nova reproducense as letras e melodías de catro exemplos nos dous primeiros volumes publicados en 1984 do *Cancioneiro popular galego*, isto é, nos dedicados ós «Oficios e Labores». Foron obtidos en diferentes puntos das catro provincias (na Coruña en Sobrado dos Monxes, en Lugo na Ribeira de Piquín, en Pontevedra en Cuntis, e en Ourense no Bolo), o que demostra a súa popularidade e o amplo do seu espallamento por todo o territorio galego.

Con posterioridade ós traballos de Schubart e Santamarina unicamente dúas publicacións se ocuparon da reprodución da música de cantigas de fiada: o *Cancioneiro popular das terras do Tamarela* (1989), de Manuel Rico Vereá, e o *Cancioneiro popular da provincia de Ourense* (1997), dos irmáns Mariló e Xulio Fernández Senra²⁰.

A monografía de Rico Vereá recolle a melodía de tres cantigas de tasca propiamente ditas e doutra canción que tamén se cantaba neste labor, a cantiga do Xogo da Fraga. Alén diso inclúe tamén unha cantiga de espadelada e dous cantares de dabandar, é dicir, dous cantos que se entoaban durante o proceso último de preparación do fío de liño para tecer.

Finalmente, os Fernández Senra recollen na súa obra unha xota ben coñecida como cantiga de arriga que xa compilaran Bal

y Gay e Torner («O carballo da Portela / ten a folla revirada...», precedida aquí dunha estrofa-apóstrofe en pandeirada introducida), canto este que aínda obtiveron en agosto de 1992 no lugar de Espiñeiro, parroquia de Amiudal e concello de Avión.

Coda

O momento actual, nunha sociedade hipertecnificada que non necesita do tecer tradicional agás como ornamento artesanal, amosa unha clara tendencia á supresión da cultura secular do liño e, con ela, da literatura e a música xurdidas ó seu redor.

O anterior explica a dificultade que os actuais etnomusicólogos teñen para atopar mostras deste xénero do noso cantigueiro

popular, pois só os máis vellos de cada lugar lembran, con traballo, unhas melodías e unhas letras que perderon xa a súa funcionalidade.

Probablemente nunca máis poderán reunirse tantas e tan variadas cantigas de fiada como as compiladas nos traballos descritos neste artigo. De aí a razón de ser destas páxinas: dar noticia, breve, daqueles traballos nos que aínda podemos recuncar nunha tradición que se esvae por momentos. Traballos que, por outro lado, son hoxe de ben difícil acceso en moitos casos, polo que cumpriría a pronta recuperación de todos eles.

O signo dos tempos é contrario á cultura tradicional do liño en Galicia. Gardemos alomenos viva a nosa memoria e sigamos estroupeleando.

¹ Para unha exposición sintética destas cuestións consúltense os traballos de Domingo Blanco, *A poesía popular en Galicia (1745-1885)*, Vigo, Xerais, 1992, vol. I, pp. 9-11 e «A literatura no canto popular», en AA. VV., *Galicia fai dous mil anos. O feito diferencial galego. II. Música*, Santiago, Museo do Pobo Galego, 1998, pp. 141-146.

² Unha boa sinopse sobre o particular pode lerse en Xavier Groba Gouzález, «Guía para a clasificación da música popular galega», en Luis Costa Vázquez-Mariño (dir.), *I Xornadas de Etnomusicoloxía*, Santiago, Conservatorio Superior de Música, 1993, pp. 5-14.

³ Marcial del Adalid, *Cantares viejos y nuevos de Galicia*, A Coruña, 1877; Manuel Murguía, *Historia de Galicia*, vol. III, A Coruña, Librería de Andrés Martínez, 1888, pp. 293-302; José Pérez Ballesteros, *Cancionero popular gallego y en particular de la provincia de La Coruña*, 3 vols., Madrid, Ricardo Fé, 1886; José Inzenga, *Cantos y bailes populares de España*, Madrid, A. Romero, 1888; Casto Sampedro y Folgar, *Cancionero musical de Galicia*, edición de Xosé Filgueira Valverde, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1982 (esta edición, facsimile da de 1942, inclúe materiais recollidos entre 1884 e 1924); Jesús Bal y Gay e Eduardo Martínez Torner, *Cancionero gallego*, 2 vols., A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1973 (inclúe materiais recollidos entre 1928 e 1932).

⁴ Cfr. Dorothé Schubart e Antón Santamarina, *Cántigas populares*, Vigo, Galaxia, 1983. Recentemente esta categorización foi empregada tamén por Manuel Rico Vereá, *Cancioneiro popular das terras do Tamarela*, Vigo, Galaxia, 1989. E dela realizou unha revisión Domingo Blanco a partir de criterios funcionais en «A literatura...», p. 146.

⁵ Vid. D. Schubart e A. Santamarina, *Cántigas...*, p. 13.

⁶ Para unha descrición máis detallada do ciclo do liño poden consultarse, entre outros, os traballos de Xaquín Lorenzo, *Os oficios*, Vigo, Galaxia, 1983, pp. 226 e ss.; Elixio Rivas Quintas, *O tear e o tecido*, Ourense, Deputación Provincial, 1992; e X. M. Gil de Bernabé e López, *O liño*, Vigo, Ir Indo, 1992.

⁷ Así pois, só serán tidas en conta naqueles casos en que anteriores estudiosos as tipificasen e identificasen expresamente como empregadas nalgunha das fases do ciclo do liño.

⁸ Domingo Blanco, «A literatura...», p. 145.

⁹ Marcial Valladares, *Cantigueiro popular*, A Coruña, Real Academia Galega, 1970 (nesta obra inclúese tamén un «Novo apéndice ó Cantigueiro popular» que Valladares escribira en 1887).

¹⁰ Vid. Marcial del Adalid, *Méodies pour chant et piano. Cantares viejos y nuevos de Galicia*, edición de Margarita Soto Viso, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1985 [incorpora os materiais da edición de 1877], pp. 393-394 e 463.

¹¹ Tódalas partituras das cantigas comentadas neste capítulo poden consultarse no apéndice musical que figura ó final do artigo.

¹² Todos estes materiais poden consultarse hoxe na recuperación que deles fixo José Luis Calle García, *Aires da Terra. La poesía musical de Galicia*, Pontevedra, Ed. de Autor, 1993 (Na páxina 331 reproducese a cantiga de fiada á que se alude).

¹³ José Inzenga, *op. cit.*, pp. 28 e 43.

¹⁴ Ó final da súa obra Inzenga dispón un apartado de comentarios ás melodías. No referido a esta cantiga e para abondar na súa popularidade reproduce íntegra a versión que da mesma dera Murguía xa en 1865 no primeiro volume da súa *Historia de Galicia*.

¹⁵ Isidoro Hernández García, *El cancionero popular. Repertorio de aires característicos españoles arreglados para piano con letra*, 2 vols., Madrid, A. Romero, 1874; Francisco Rodríguez Marín, *Cantos populares españoles*, 5 vols., Sevilla, Francisco Álvarez y Cía., 1882-1883; Felipe Pedrell, *Cancionero musical popular español*, 4 vols., Barcelona, Valls, 1919-1922; Casto Sampedro y Folgar, *op. cit.*

¹⁶ Jesús Bal y Gay e Eduardo Martínez Torner, *op. cit.*

¹⁷ Fr. Luis Mª Fernández Espinosa, *Canto popular gallego (Colección de temas musicales y coplas gallegas)*, Madrid, Ed. de Autor, 1940.

¹⁸ Daniel González Rodríguez, *Así canta Galicia*, Ourense, Tall. Gráf. La Región, 1963.

¹⁹ Dorothé Schubart e Antón Santamarina, *Cancioneiro galego de tradición oral*, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1982; *Cántigas...*, 1983; e *Cancioneiro popular galego. Volume I. Oficios e labores. Tomo I: Melodías e Tomo II: Letra*, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1984.

²⁰ Manuel Rico Vereá, *op. cit.*; Mariló e Xulio Fernández Senra, *Cancioneiro popular da provincia de Ourense*, Ourense, Deputación Provincial, 1997.

APÉNDICE MUSICAL

Partitura 1

*Cantade nenas cantade.
Cantade nenas cantade
qu'o voso cantar m'alegra.
S'o voso cantar non fora,
s'o voso cantar non fora
xa no estaba nesta terra.
Mozas do meu arroare
estas son as mazarocas
qu'oxe tedes que fiare.
Cantade nenas cantade.
Delgadiña d'a cintura
eu non ch'a quixera sere
qu'a pera que está madura (bis)
todo-la queren collere.
Mozas do meu arroare...*

[Marcial del Adalid, *Mémoires pour chant et piano. Cantares viejos y nuevos de Galicia*, edición de Margarita Soto Viso, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1985, pp. 393-394]

Partitura 2

Este pandeiro que toco...

[José Luis Calle García, *Aires da Terra. La poesía musical de Galicia*, Pontevedra, Ed. de Autor, 1993, p. 331]

Partitura 3

*Veña ó pandeiro já ruare!
qu'estas son as mazarocas
qu'hox á qui hei de fiare.*

Partitura 4

*Est'é o tempo d'o tróupele, tróupele
est'é o tempo do tróupelear,
est'é o tempo de mazar o liño,
est'é o tempo d'o liño mazar.*

Partitura 5

*Son as de Laxe unhas mozas
¡vaya unhas mozas aquelas!
Solo con velas de lonje
quitaras ell'a monteira.*

[José Inzenga, *Cantos y bailes populares de España*, Madrid, A. Romero, 1888, pp. 28 e 43]

Partitura 6

*Este é o tempo do tráquele-tráquele,
este é o tempo do traquelear,
este é o tempo do tráquele-tráquele,
este é o tempo do rato saltar.
Xa ven o tempo de mazal-o liño
xa ven o tempo do liño mazar,
xa ven o tempo, rapazas de Miño,
xa ven o tempo de se espreguizar.*

Partitura 7

*A lúa vai encoberta
a min pouco se me dá,
a lúa que a min me alumbra
dentro do meu peito está.*

[Casto Sampedro y Folgar, *Cancionero musical de Galicia*, edición de Xosé Filgueira Valverde, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1982, pp. 18 da 2ª parte]

Partitura 8

*O carballo da Portela
ten a folla revirada,
que ll'a revirou o vento
n-unha mañá de fiada.*

Partitura 9

Sen letra

Partitura 10

*Non me tires con pedriñas
nin con onzas recortadas;
xa sabes que non te quero,
non me sigas as pisadas.*

Partitura 11

*Este liño qu' espadelo
non sei si o fiaréie;
das malas linguas do mundo
non sei si me libraréie.*

[Jesús Bal y Gay e Eduardo Martínez Torner, *Cancionero gallego. Tomo I: Música*, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1973, pp. 255-256]

Partitura 12

*Veña o pandeiro a ruare
questas son as mazarocas
que hoxe teño que fiare.
O pandeiro toca ben
os ferriños fanlle o son
viva o que amores ten.
Vivan as mozas galegas
vivan as bonitas mozas
e os galáns da nosa terra.*

Partitura 13

*A lua vai encuberta
a min pouco che me dá
a lua que a min me alumbra
dentro do meu peito está.
Tecedora do meu liño
dalle unha voltiña mais
aunque traballes de noite
o liño n-ha de faltar.*

Partitura 14

*Este é o tempo de entroupele entroupele
este é o tempo de estroupelear,
este é o tempo de maza' lo liño
este é o tempo do liño mazar.
Has de cantar a veira do río
o son das oliñas do campo frorido,
has de cantar a veira do mar
ao son das oliñas que veñen e van.
Véndeme os bois, e véndeme as vacas
e non me vendas o pote das papas,
véndeme a cunca e mais o cunqueiro
e non me vendas o meu tabaqueiro.
Has de cantar a veira da fonte
que ch'ei de dar peros cocidos no pote;
jai! has de cantar miniña solteira
jai! has de cantar alá na ribeira.*

[Fr. Luis Mª Fernández Espinosa, *Canto popular gallego* (Colección de temas musicales y coplas gallegas), Madrid, Ed. de Autor, 1940, pp. 41, 50 e 77]

Partitura 15

*A lua vai co vento
a min pouco che me da
a lua qu' a min m' aluma
no meu peito está.*

Partitura 16

*O pandeiro e mail-as cunchas
Marica miña Marica,
o pandeiro e mail-as cunchas,
quitan a melancolía.*

Partitura 17

*Arrigai as rigadeiras
daille liñ' ás ripadoras,
qu' a moza que ben s' arregla
nunca lle faltan amores.*

Partitura 18

*Pensas que por ti me morro
porque te vex'e me río,
teñ'os meus ollos postos
en outro pano mais fino.
Estrèliñas d'o luceiro
quen ten amores non dorme,
quen ten amores non dorme
o sono pirmeiro.*

[Daniel González Rodríguez, *Así canta Galicia*, Ourense, Tall. Gráf. La Región, 1963, pp. 120-121]

Partitura 19

*Xa veu o tempo do tróupele tróupele
xa veu o tempo do troupelear
xa veu o tempo de maza-lo liño
xa veu o tempo de maza-lo pan
xa veu o tempo de tróupele tróupele
xa veu o tempo de troupelear
xa veu o tempo de maza-lo leite
xa veu o tempo do leite mazar.*

Partitura 20

*Tamos no tempo de tróupele tróupeles
tamos no tempo de troupelear
tamos no tempo de maza-lo liño
tamos no tempo do liño mazar.*

Partitura 21

*Est'é o tiempo de tróupele tróupele
est'é o tiempo de troupelear
est'é o tiempo de peta-lo liño
est'é o tiempo do liño petar.*

Partitura 22

*Veu o tempo de maza-lo liño
veu o tempo do liño mazar*

*veu o tempo de estróupele estróupele
veu o tempo de estroupelear.*

[Dorothé Schubart e Antón Santamarina, *Cancioneiro popular galego. Volume I. Oficios e Labores. Tomo I: Melodías*, A Coruña, Fundación P. Barrié de la Maza, 1984, pp. 225-226]

Partitura 23

*Tascadora do meu liño
dádelle máis unha volta
que anque me quede no forno
unque quede non importa.*

Partitura 24

*Esta noite hai unha tasca;
non me deixan ir a ela
os ollos da miña roxa
toda a noite están en vela.*

Partitura 25

*Ai, tirulará, Pepiño
irémo-los dous cantando;
eu teño unha madexiña
irémola debanando.*

Partitura 26

*Eu vou ve-la miña fragha,
se está verde e ben plantada;
se está verde reghareina,
se está seca cortareina.*

Partitura 27

*O ferreiro vai fóra
e a muller tamenhe
e a muller tamén,
mira Pepa,
e a muller tamenhe.*

Partitura 28

A muller do tío Mateu,
xiromonameu,
ten unha xiroba,
que lla fixo o tío Mateu,
xiromonameu,
cò rabo da escoba.
A muller do tío Mateu,
xiromonameu,
ten un buratiño
que llo fixo o tío Mateu,
xiromonameu,
co seu barreniño.

Partitura 29

Tirulará Pepiño
vámo-los dous cantando;
teño unha madexiña
irémola debanando;
irémola debanando,
éche de fío negro,
que ma deron as nenas
para bordar un cesto;
para bordar un cesto,

para bordar un pano,
que ma deron as nenas
¡ai! o ano pasado.

[Manuel Rico Vereá, *Cancioneiro popular das terras do Tamarela*, Vigo, Galaxia, 1989, pp. 138, 141, 145, 159-160 e 162]

Partitura 30

Tocador o do pandeiro
dálle que haxa unha cantada,
dálle con a mao dereita
que a esquerda non val nada.
O carballo da Portela
ten a folla revirada
que lla revirou o aire
nunha mañá de xeadas.
A foliada vai boa,
ela non vai de perdere,
quen non ten amores nela
deseará de os tere.

[Mariló e Xulio Fernández Senra, *Cancioneiro popular da provincia de Ourense*, Ourense, Deputación Provincial, 1997, p. 37]

PARTITURA 1

Allegro non troppo

f

Can - ta - de ne - nas can -

f (pandeiro)

6

- ta - de, Can - ta - de ne - nas can - ta - de qu'o vo - so can -

11

- tar m'a - le - gra S'o vo - so can - tar non fo - ra

17 *dim.* *p*

s'o vo-so can - tar non fo - ra xa no es - ta - ba nes - ta te -

dim. *p*

(pandeiro)

23 *f*

- rra Mo - zas do meu a - rro - a - re Es - tas son as

f

28 *f*

ma - za - ro - cas qu'oxe - te - des que fi - a - re.

f

PARTITURA 2

de Pandeiros e Canções

Este pandeiro que toco

PARTITURA 3

Allegro.

VOZ.

PIANO.

Ve-nha ó pan-dei-ro á ru-a - rel qu'es-tas son-as

ma - a - ro - cas qu'hox á qui hei de fi - a - re

PARTITURA 4

All.^o Las mugeres lo cantan cuando machacan el lino.

CANTO.

Es t'é o tem-po d'o tróu pe le, tróu pe le! Es t'é o tem-po de tróu pe le-

PIANO.

ar, Es t'é o tem-po de mazar o li - ño, Es t'é o tem-po d'o li - ño ma - zar.

PARTITURA 5

VOZ.

Son as de La xe un has mo - zas | Va - ya un has mo - zas a que -

- las! So - lo con ve - las de lon - je qui - ta - ras ell' a mon - tei - ra

PARTITURA 6

MOURENTE, Pontevedra.

Allegretto.

Este é o tempo do tráquele tráquele este é o tempo do tráquele-
 -ar este é o tempo do tráquele tráquele este é o tempo do ra-to sal - tar.

PARTITURA 7

RIBADAVIA, Ourense.

Allegretto.

A lu - a vai en - cu - ber - ta a min pou - co se - me da —
 ¡Ay! ¡ay! a lu - a qu'a min m'á lumbra ¡ay! — ¡ay! — dentro do meu peito está —

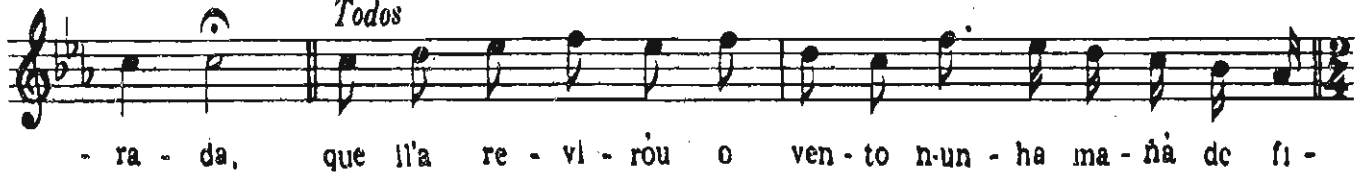
PARTITURA 8

Adagio

Um voz

Todos

PARTITURA 9

♩ : 109

PARTITURA 10

Non me ti - res con pe - dri - ñas, nin con on - zas re - cor -

- ta - das; _____ xa sa - bes que non te que - ro, non me

si - gas as pl - sa - das. _____

PARTITURA 11

Lento

Es - te il - ño qu'es - pa - de - lo non sei
das ma - las len - guas do mun - do non sei

si o fi - a - re - l - e; _____
si me li - bra - re - l - e. _____

PARTITURA 12

All^o mod^{to} (AMES)

Ve - ñao pan-dei - ro a ru - a - re ques-tas son as ma - za -
ro - cas que-hox-e te - ño que fi - a - re.

PARTITURA 13

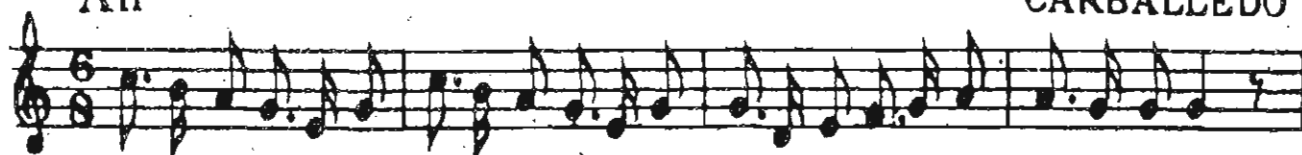
Despacio

A lu-a vai-en-cu-ber-ta a min pou-co che me dá
ay- ay- a lu-a queaminmealumbra ay- ay- den-tro do meupei-toes-tá.

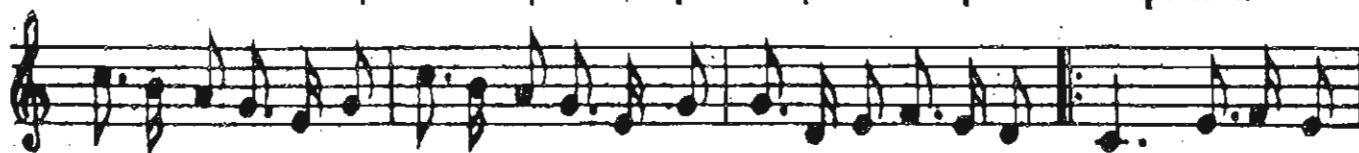
PARTITURA 14

All^o

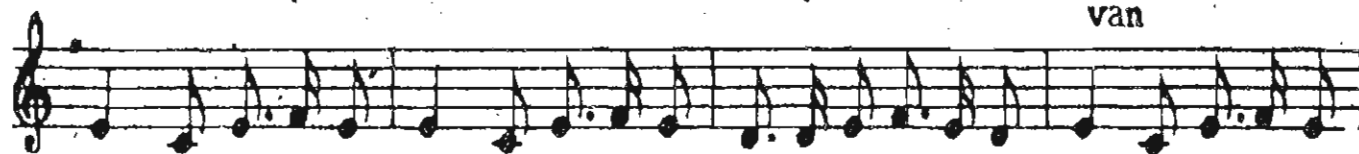
CARBALLEDO

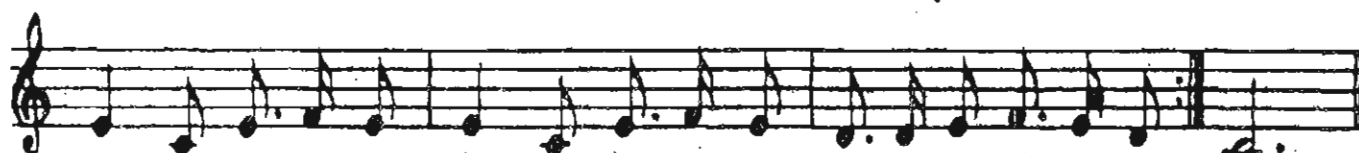
Es-te é o tempo de es-troupele es-troupele es-te é o tempo de es-troupe-le-ar

es-te é o tem-po de ma-za'lo li-ões es-te é o tem-po do li-ão ma - zar Has de can-
van

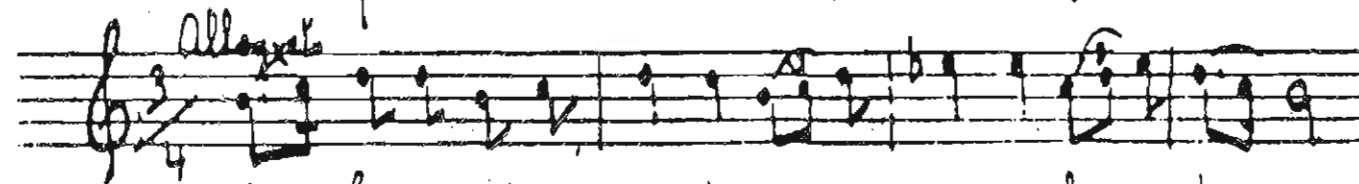
tar a vei-ra do ri - o o son das o - li-ñas do campo fro - ri - do, has de can-

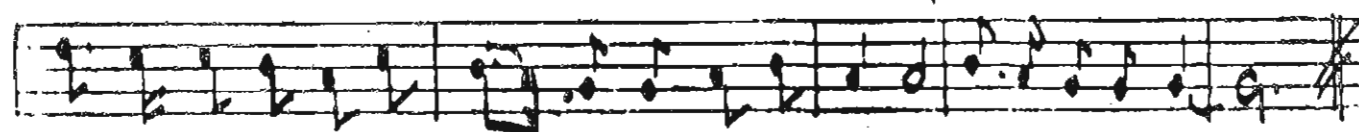
tar a vei-ra do mar ao son das o - li-ñas que ve-nen e van.

PARTITURA 15

Espadelada de Penhalva - Orense

O lu a vai co ven to a nun pou co che me da

a lu a qua nun ma lun bra la la la la no man pei to sta

PARTITURA 16

Espadelada de Penosíños - Orense

Allegretto

O pan de roe meil-as cum chas Ma ri ca mi na Ma ri ca

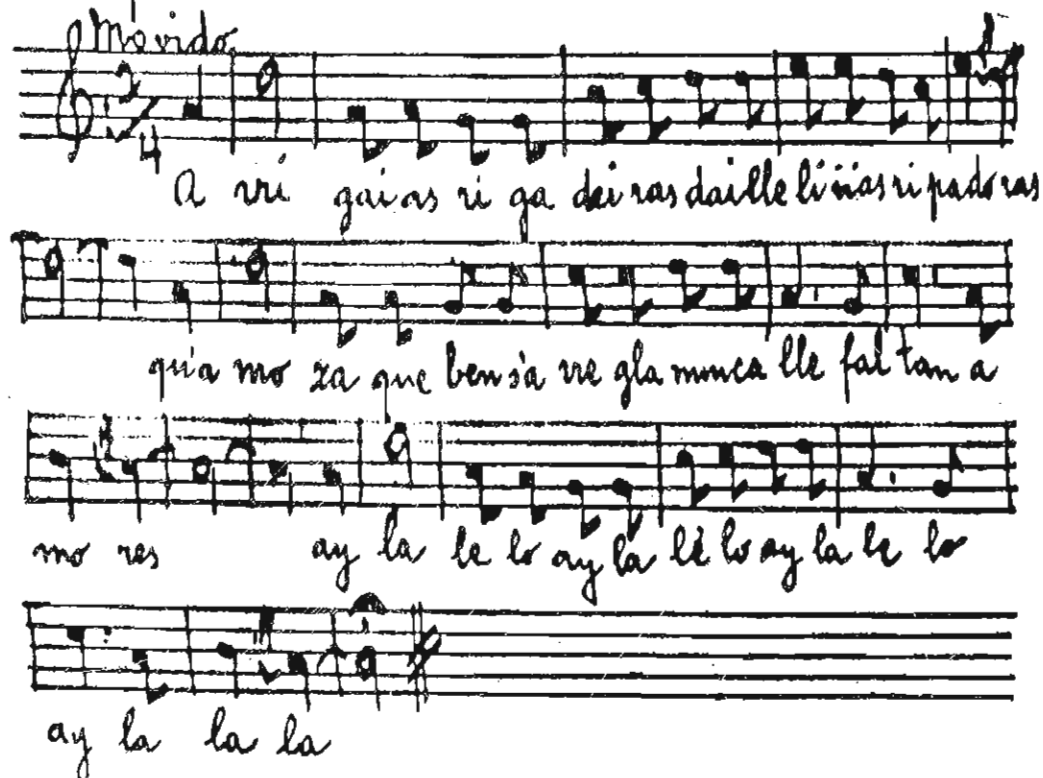
O pan de roe meil-as cum chas qun tam a me lan es li a Ay la la ay la

le lo ay la le la la la la la

PARTITURA 17

Espadelada de Castrelo. Orense

Movido

A ri gai as ri ga dei ras dai lle li nias ri pa do ras

qu'a mo xa que ben sia re gla nunca lle fal tam a

mo res ay la le lo ay la le lo ay la le lo

ay la la la

PARTITURA 18

Esperada de Barcel

Algo marido

Pensas que por ti me morro porque te vês e me ri o
 te ri os meus o lli nos pos tos en ou tropa no mas fi no
 Es tre li nas do lu cei no quenta a mo res non dor me
 quenta a mo res non dor me ri non o so no fia mei ro.

Recop. de D. G. G. 2

PARTITURA 19

Vilariño, Roade, *Sobrado dos Monxes*, Xaneiro 1980.

d. = 116

285. Xa veu o tem-po de tróu-pe-le tróu-pe-le xa veu o tem-po de
 tróu-pe-le. ar xa veu o tem-po de mo. za- lo li. no
 xa veu o tem-po de mo. za- lo pañ

PARTITURA 20

Cuiñas, San Xorxe, *Ribeira de Piquín*. Agosto 1980.

$\text{♩} = 116$

385. Tá-mos no tem-po de tróu-pe-le tróu-pe-le tá-mos no tem-po de
tróu-pe-le-ar tá-mos no tem-po de má-xa-lo li-ño tá-mos no
tem-po do li-ño má-xar

PARTITURA 21

A Casiña, Arcos de Furcos, *Cuntis*. Marzo 1979.

$\text{♩} = 112$

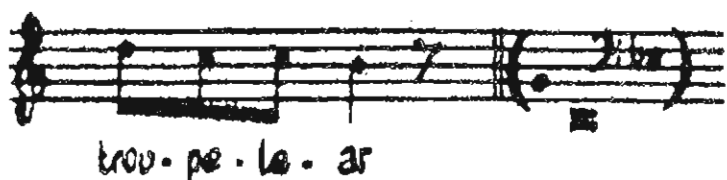
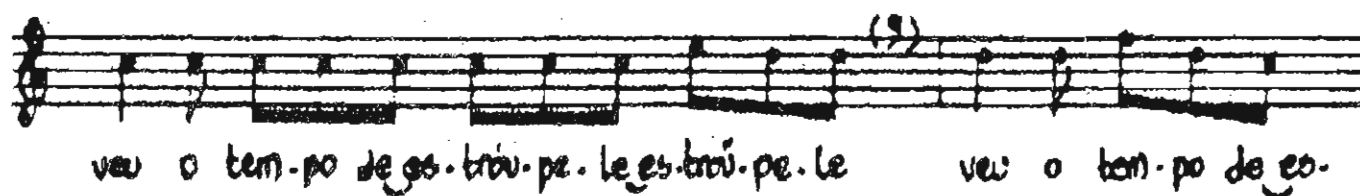

412. Est'é o tiem-po de tróu-pe-le tróu-pe-le est'é o tiem-po de
tróu-pe-le-ar est'é o tiem-po de pe-tá-lo li-ño
est'é o tiem-po do li-ño pe-tar

PARTITURA 22

Celavente, O Bolo. Fevereiro 1981.

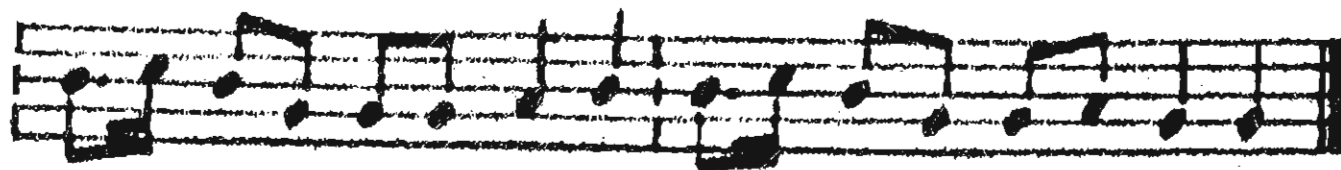
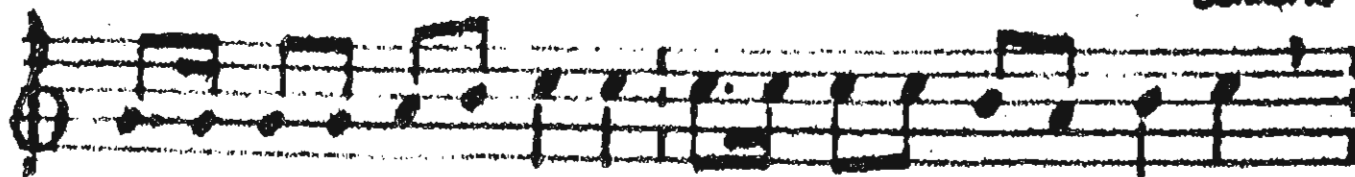
♩ = 104

PARTITURA 23

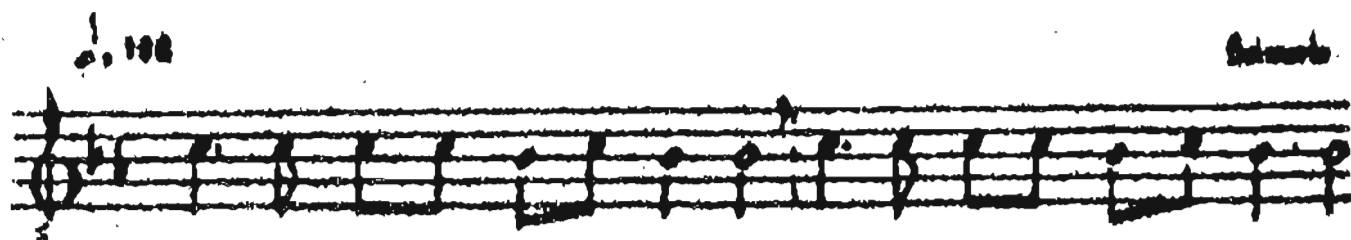
♩ = 96

Beimarto

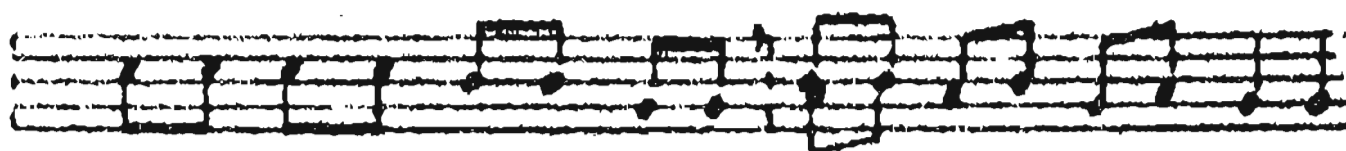

que-an-que me que-de no for-no an-que que-de non im-por-ta.

PARTITURA 24

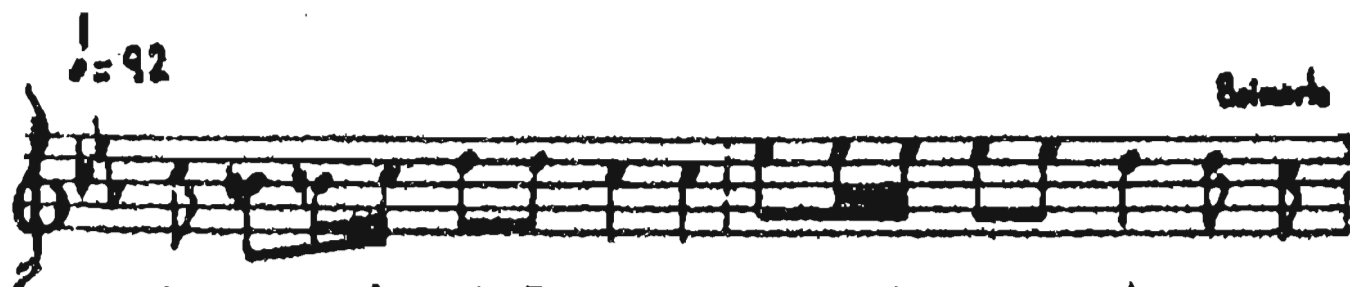

Es-ta noi-te hai um ha-tas-ca; non me dei-xan ir a e-la

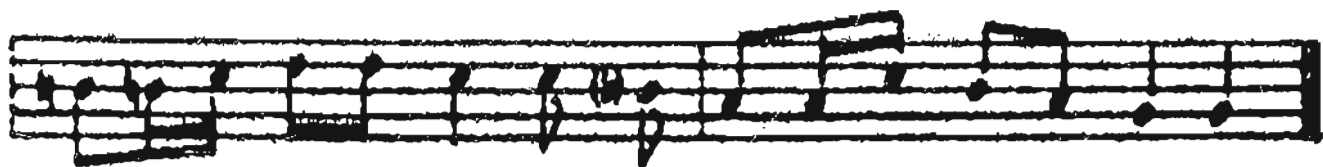

os o-lhos da mi-na ro-xa to-da a noi-te es-tán en ve-la.

PARTITURA 25

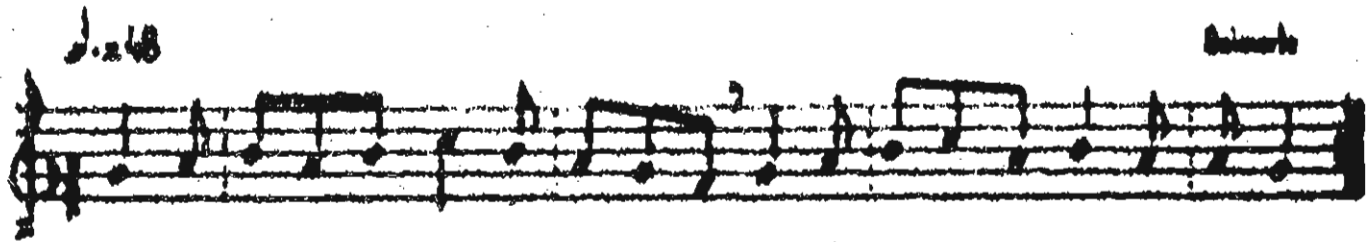

Ai, u-nu-la-ná, Pe-pi. No-j-ré-mo-los dous can-tan-do; eu

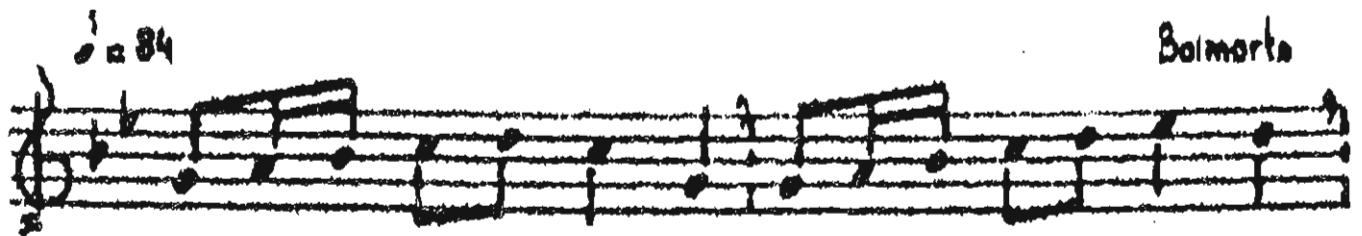
te Rou-nha ma-de-xi-ña i-ré-mo-la de-ba-nan-do.

PARTITURA 26

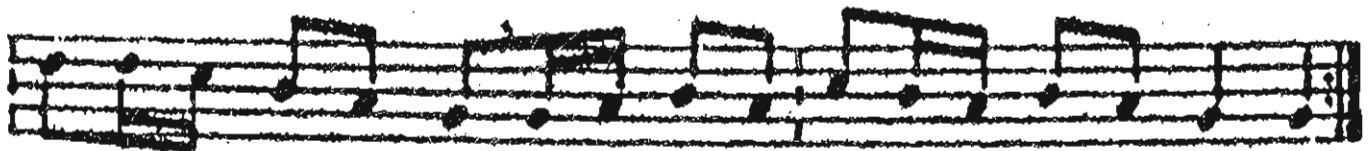

Eu vou ve- la mi- na fra- gha, se está ver- de e ben planta- da;
se está ver- de re- gha- rei- na, se está se- ca con- ta- rei- na.

PARTITURA 27

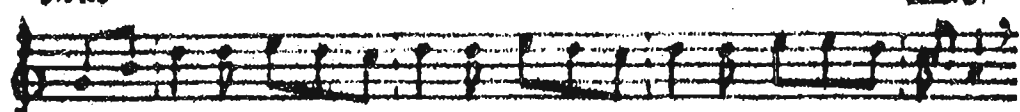
O fe- rei- to vai fó- ra e a mu- ller ta- men- he

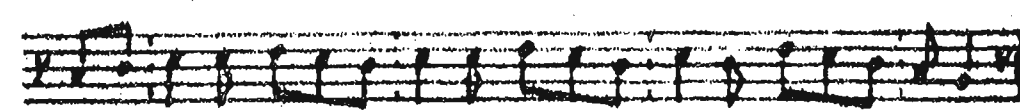
e a mu- ller ta- mén, mi- ra Pe- pa, e a mu- ller ta- men- he.

PARTITURA 28

$\text{♩} = 108$ Bomto

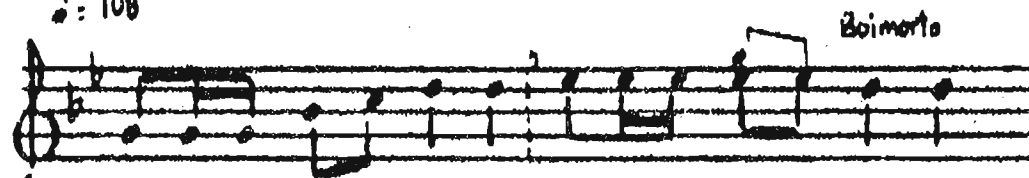
A mul-ler do ti-o Ma-tou, xi-ro-mo-na meu, ten un-ha xi-ro-ba
 A mul-ler do ti-o Ma-tou, xi-ro-mo-na meu, ten un bu-na-ti-ro

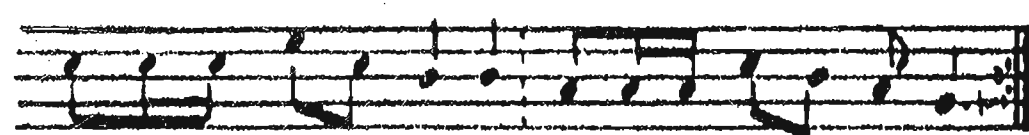
que lla fi-xo o ti-o Ma-tou, xi-ro-mo-na meu, co-ra-bo da es-co-ba.
 que llo fi-xo o ti-o Ma-tou, xi-ro-mo-na meu, co-sou ba-re-ni-ro.

PARTITURA 29

$\text{♩} = 108$ Boimorto

Ti-ru-la-rá Pe-pi-ño, vá-mo-los dous can-tan-do; eu
 re-mo-la de ba-nan-do; é-che de fí-o ne-gro
 pa-ra bor-dar un ces-to pa-ra bor-dar un pa-no

te-ño unha ma-de-xi-ña i-re-mo-la de-ba-nan-do; i
 que ma-de-ron as ne-nas pa-ra bor-dar un ces-to
 que ma-de-ron as ne-nas ¡ai! o a-no pa-sa-do.

PARTITURA 30

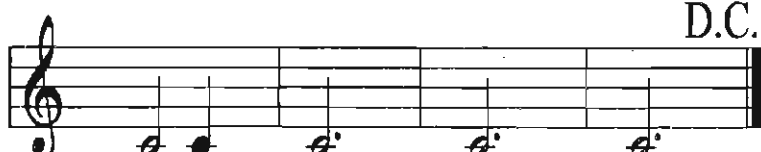
To - ca - do - ro do pañ - dei - ro _____ dá - lle que ba - xa unh - a can -

ta - da _____ dá - lle con a mao di - rei - ta _____

quea es - quer - da non val na - da. Ai la la la la ai la

la la _____